

Соломянюк В.О.

Державний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Мельниченко Р.В.,

к.ю.н., адвокат, завідувач кафедри

правового забезпечення безпеки бізнесу

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ

МІЖНАРОДНІ ЗАБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Під час війни багато підприємств опинилися в ситуації, коли ринок став на паузу, продажі впали, і немає жодної ясності щодо майбутніх перспектив. Хоч український бізнес успішно подолав кризу після 2014 року, а воєнний стан вже оголошували у 2018 році, повномасштабна війна - це безпрецедентні обставини, які повністю змінили будь-які прогнози економічної діяльності.

У зв'язку з оголошенням воєнного стану на території України, значна кількість позичальників не в змозі платити по кредитних зобов'язаннях. Враховуючи це, Верховною Радою України було ухвалено Закон України № 2120-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». [1]

Новий закон змінює низку правил роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема тих, що надають послуги з кредитування.

Зокрема, законом передбачено, що на час дії воєнного стану та в тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування споживач не буде нести відповідальності перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом:

- споживач звільняється від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання споживачем зобов'язань за таким договором;

- неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, які нараховані після 24 лютого 2022 року сплата яких передбачена договором про споживчий кредит підлягають списанню;

- у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит;

- є правомірним з боку кредитора не скасовувати відсотки за користування кредитними коштами.

Наразі законодавець чітко окреслив наслідки існування воєнного стану для сфери позикових відносин, передбачивши ряд пільг для потенційних боржників. Зокрема, після ухвалення Закону від 15.03.2022 № 2120-ІХ внесено ряд змін до Цивільного кодексу України, законів України «Про іпотеку» та «Про споживче кредитування», якими передбачається звільнення позичальників від відповідальності за порушення позикових

зобов'язань у період дії воєнного стану та у тридцятиденний строк після дня його завершення.

Так, у цей період не нараховується пеня, штраф та інші платежі, пов'язані з невиконанням договору; заборонено виселяти фізичних осіб із об'єктів іпотеки; заборонено виставлення іпотечного майна на торги та набуття на нього права власності іпотекодержателем; заборонено підвищувати ставку за споживчими кредитами (за винятком того, якщо договором була від початку передбачена змінювана ставка).

Також важливим нововведенням є зупинення на період дії воєнного стану ряду строків, зокрема позовної давності та спеціальних строків припинення зобов'язання поруки, які продовжуються на час дії воєнного стану.

А як же щодо зобов'язань, для виконання яких законодавець не передбачив жодних пільгових умов? На мою думку, тут можуть бути застосовані правила форс-мажору.

Форс-мажор – це надзвичайні та невідворотні обставини, настання яких призвело до об'єктивної неможливості виконати зобов'язання. При цьому закон звільняє від відповідальності за порушення зобов'язань, якщо воно стало саме наслідком форс-мажору. Як бачимо, визначення форс-мажору передбачає, що сам по собі воєнний стан не може бути автоматично форс-мажором, для визнання його таким обов'язково, щоб він безпосередньо спричинив неможливість виконати те чи інше договірне зобов'язання.

На практиці виникає питання, як підтвердити існування форс-мажору. До війни торгово-промислової палати видавали сертифікати під кожне конкретне зобов'язання з поданням заявником широкого кола підтвердних документів (зокрема, і щодо причинно-наслідкового зв'язку).

Вочевидь, в умовах війни отримання таких сертифікатів ускладнене – як через труднощі у зборі та наданні документів, так і з огляду на недоступність торгово-промислових палат в окремих регіонах та припинення видання сертифікатів деякими із них. З огляду на зазначене видається доцільним формувати доказову базу самостійно.

Не виключено, що після завершення бойових дій порядок підтвердження форс-мажору буде дещо спрощено на нормативному рівні, однак не завадить бути готовим підтвердити його за поточною процедурою.

ТПП (Торгово-промислова палата) України нагадує про те, що все ж таки форс-мажор існує у прив'язці до конкретного зобов'язання, а отже, в ідеалі має бути досліджено конкретний причинно-наслідковий зв'язок.

У цьому контексті доцільно провести внутрішню перевірку усіх договорів на предмет того, що зазначено в їх положеннях про форс-мажор, та визначити заходи, які необхідно вжити. Зазвичай у договорах є вимога до сторони, що зазнала дії форс-мажору, повідомити іншу сторону у конкретний строк, і невиконання цього обов'язку може мати наслідком неможливість посилання на форс-мажор у подальшому (звичайно, якщо такий обов'язок сам по собі не був під впливом форс-мажору). Також у договорах може бути положення про припинення їх дії, якщо форс-мажорні обставини тривають певний час.

Доцільно визначити коло договорів, які варто припинити вже зараз, не чекаючи, поки спливе встановлений договором строк дії форс-мажору, особливо, якщо контрагенти мають фізичну можливість та бажання підписати необхідні документи.

Форс-мажор у воєнних умовах тісно пов'язаний зі шкодою. Тому хотіла б окремо звернути увагу, що 20.03.2022 Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [2] . У цій Постанові Уряд вказує, що визначення шкоди та збитків підприємств здійснюється відповідно до методики, затвердженої спільним наказом Мінекономіки та Фонду державного майна, за погодженням з Мінреінтеграції. Згідно із зазначеним порядком методика має бути прийнята протягом шести місяців з дати набрання чинності Постанови. Станом на кінець травня 2022 року такого порядку прийнято не було.

Однак попри те, що механізм визначення шкоди та збитків буде встановлений лише в майбутньому, варто наголосити, що уже сьогодні вкрай важливо здійснювати фіксацію фактів знищення та пошкодження майна за допомогою всіх доступних засобів.

Як підсумок, зазначу, що коло договірних зобов'язань, щодо яких воєнний стан зумовив певні пільги у разі їх невиконання, є досить вузьким (стосується переважно позикових відносин), а у випадку неможливості виконання зобов'язань за іншими договорами доцільно користуватися концепцією форс-мажору.

Тож необхідно, по-перше, проаналізувати договори та звернути увагу на положення про форс-мажор, їх зміст, строки і процедуру повідомлення. По-друге, прокомунікувати з контрагентом і повідомити про неможливість виконати зобов'язання у строк. По-третє, розглянути можливість отримання індивідуального сертифіката від ТПП (Торгово-промислова палата) залежно від нагальної потреби. По-четверте, документувати всі конкретні заходи/події під час війни, що не дають змоги виконувати свої зобов'язання, на випадок необхідності подавати докази до суду.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану"
2. Постанова від 20.03.2022 № 326 Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації